

11482.

Räkimäe kägu.

Kirjutanud

Dušan Liiv.

Jelkispmann

1838.

Tartus.

Trükitud R. A. Hermann'i kulu ja kirjadega.

1893.

ДОЗВОЛЕНО ЦЕНЗУРОЮ. — ЮРЬЕВЪ, 4 ЮНЯ 1893 г.

ENSV TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiivraamatukogu

50146

Ta oli Balupera küla wanalarjane, aga hoidis hää sõna ja saiapätsti eest la figu ja kitsi, eht nendest küll sõnagi tema taubas ei seisnud. Siga ja kits on aga loomad, seda iga aanus wanalarjane häbits peab nimetada, weel wähem oma tarja sella wastuwõtta. Tema aga arwas teijiti. Efitels oliwad habemilud kitsjed nõnda naljalad, et nad poisj tihti naerma tegiwad, ja sigade hoidmise eest, seda teadis ta, anti ralle sügijel ühest kui teisest talust seasaba palgats, küll karmarat weel küljes, ja see on harilikult figuri jagu.

Pääle selle ostas ta pasunaid teha, sikufarwi kaapida ja tina suupidemeks otjawalada, mille läbi farw palju heledama hääle sai. Ditsipoiisid tarwitasiwad mõlemaid tema wabrikust, sikufarwi ja pasunaid; tema ise aga puhus neid meistri wiisil, küll kümneid lugusid mõlemate pääl lüües: kuuldus nagu oleks hõbeterakeji külitud, nii nad helisesiwad, wõi nagu oleks kõramuna weeretatud — ei saa ütelda, kuda see kuuldus.

See lõik aga ei olnud veel mitte midagi. Kui loer karjas kirpa otsis, siga põhku kandis, harak üle karja lendas eht härg sarwedega mätast lõhkus, siis teadis ta igal niisugusel korral isesugust ilma ettekuulutada: las wihma, müristamist, palawat, eht, mis veel pahem — et ta täna pelja saab.

See on, kui ta musta pullise heinamaale lasseb eht nii.

Uga ta sellega ei ole veel lõik üteldud, mis ta oli ja ootas. Näitusels teeras ta kodu naeste wolkidele hambaid, jootis lard titutoosfid tinaga kinni, niisama hästi kui Juut, ja parandas rikkiläinud luttusid, et kui päris uued wäljanägiwad. Kord tegi ta koguni terve tuulewesse karjamaale üles, mida aga Beebu pere sulane Jaapaninaga ümberlõi. Ja veel laulda ja trallitada — noh, seda ära mitte kõnelegi!

Siiägi ei olnud lõigi nende arutute kunnside ostaja wanem kui wiisteistkümmend aastat.

Kes ta siis õige oli?

Kälimäe lägu oli.

Noh, ristimisel anti ta temalegi ilka oma nimi, nagu muudele, ja tema oma oli Hans — Hans Kemmelgas nimelt; nimi nagu saksa - poisil lohe. Uga keegi teda selle nimega ei nimetanud, isegi külakoolis mitte. Wäljaarwatud jääb üksi need korrad,

kui reedi õhtul laste päewi üleskirjutati ja tedagi nimepidi raamatust hõigati: „Hans Kimmelgas!“ „Siin!“ hõikas Hans nii lõwasti kui wõis, rõõmus, et tema see Hans Kimmelgas oli. Kõlas aga oli küll inimesi, kes talle muud nime ei teadnud anda, ega ta tundnud, kui ainult Kätimäe lägu.

Miks siis just Kätimäe lägu?

Muu lägu, eh! weel koguni muu mäe lägu ei oleks ta mitte luidagi wõinud olla. Ei mitte mõtetgi. Ta oli walla waeste-küla laps, ja selle küla nimi oli Kätimägi. Ka nimetati teda weel Kätimäe küla, aga et see nimi natukene raste oli ütelda, üteldi ainult Kätiküla — mine wõta linnu miks-pärast Kätiküla! Wahest sellest, et külakene liiwafeljandiku pääle oli ehitatud, mis nii moodi paistis nagu pitergune käll — jahu- ja were-käll, mida Mihklipäewa ajal tehtakse. Aga kas küla sellepärast eh! muupärast seda nime kannab, seda ei tea dieti mitte keegi. On üks wana nurjatu maakoht soo sees, kus huntgi ei taha elada, ja külarahwas oliwad wallasandid, weri-waefed inimesed, ja ühele niisugusele kohale on iga nimi hää küll. Maistene mõisaopmann, üks lõhna, wäga pita laelaga mees, seda wallas hernefarikaks kutsuti, oli ta sinna ehitada lastnud — nõnda kogemata. Kui ta läest kohtumees korra küsinud,

mits ta ütlesed just sinna mäekese otsa ehitada lastnud ja mitte mujale, kratsinud ta kõrwatagust ja ütelnud :

„Tont teab, mispärast just sinna !“

Niisugused on need talupojad. Isegi siis ka, kui nad ju opmannid on.

Säält külakesest oli nüüd Palupera küla lojuste-karjane, see on, wanakarjane, Kätimäe lägu. Kõgu sellepärast, et ta alalõpmata tralli lõi, oli päew, mis tahes, ehk tvud, mis tahes.

„On sellel aga kõri küll !“ ütlevad moonamehed mõisawäljal, kui mina juhtun kuulma, ja moonanaesed ütlevad : „On aga sellel naht (ma ei ütlegi nõnda, kuda nemad ütlevad) lusti täis !“

Mine nüüd tea, kui lusti täis. Ega ta ka armu pärast nii suurt ametit ei jäänud, külakarjane olla. Enne pidi ta kobe mitu suwe siin hoidma ja peksa saama, kui asi nõudis. Siis alles waliti ta küla wana-karjaseks.

Ega sellelegile auu teenimata anta.

Uues ametis olivad naesed temaga väga rahul. Isegi nende lugupidamist leidis ja nende saladusi tundis ta. Siin ütles talle Kute perenaene, kui karjane neil lõunat lõi, et nende Leena sügisel wist Tõistre Peedule mehele saab — wai mis muidu Peedu alati nende õue wõhib ja pühapäewiti neil seisabgi. Säält ütles talle teine

perenaene teist asja, mis tal südame pääl juhtus olema. Dõsi-otšakesed ja saia suutäikesed pisteti niijugusel korral muidugi larjase ette.

Waat seep see oligi, mispärašt kääol siin hää oli kulluda. Ja et tal hää pidi olema, tundub ju sellest, et ta mõisaše koerapoišts ei tulnud, kui opman teda mullu kutsus. Mõttele ometegi koerapoišts ja — ei tulnud!

Jaa, aga tal oli weel üks teine põhjus. Ja see teine põhjus oli iseäralik põhjus.

*

*

*

Mina aga olin mõisa maamõõtja.

Mõisa maamõõtjat ninetab rahwas maamõõtja-saks, eht kui ta hääle meelel on, koguni maamõõtja-herra.

Balupera mehed on nii upsakad mehed, et nad maamõõtjat saksak julgewad nime-tada — niijugused rikkad, mulgimoodi mehed.

Mõnda olen mina siis esiteks saks ja teifers herra.

Ja Kätimäe lägu oli minu noor sõber.

Tohoo! mõtleb mõni.

Sah lugu oli nii, et saks, herra ja koerapoišts üksteise sõbrad oliwad ja ma ei häbene seda sõprust.

Ta oli üks nendest sõprustest, mis ta veel siis meelde tulevad, kui inimese pääd hallid juuksed ehivad — ta oli inimese südame inimese südame külgetõmbamine, oli inimlik sõprus, oli sõprus — sõpruse pärast.

Ta oli ta üks kurb sõprus.

Ta sellepärast, et ta mälestus mulle nii palju väärt on, jutustan ma siin tema loo — kuida ma temaga tuttawaks sain ja kuida temaga lugu läks.

Ühel juunikuu hommikul, kell oli alles seitse, istusin ma oma töötoas, pliiatfiga paberi pääle sihtisid ja lupitseid ajades. Aga hommik oli nii ilus, et ma pliiatfi läest panin ja aina alla astusin. Päike paistis ju üle pärnalatwade ja herrastemaja, mis pärnade warju kui ära oli maetud, aga veel nõretasiwad rohuaia roosid õõsesest lastest ja sirelid minu toatse aina all olivad, ehl küll wastu päiksest, alles lastepisaratega taetud. Ma tõmbasin seinalt õlekübara pähe ja astusin läbi mõisa rohuaia wälja, ilusat suwehommikut imestama. Päike paistis heledasti sinisest taewast, hommik oli üks ilusamatest. Suba tegiwad mõisafulased wäljal sargiwäel tööd. Küla wahel, mis mõisaga pea ühte oli kaswanud, nagu Gestimaa mõisad veel praegugi külaga ühes on, mängisiwad lapsed, küla taga aga higistasiwad mehed

adra käsipuude taga, sest eht päike küll weel madalal seisis, oli palawa august siiski ju tunda. Ma astusin kruusitatud maanteele wälja, mis lälast läbi Palupera meeste nõmmikusse wiib ja ääkt edasi, kus küla- karjamaad oliwad. Ma astusin küla poole, ilma et dieiti oleksin mõelnud, kuhu minna, ja sammusin nõmmiku poole edasi.

„Hali, hali, haliluu,
Haliluu!“

Kõlab korruga hele karjalapse trall mulle wastu. Sääb laugemal metsa all jõõb kari. Üks haliluu! Kõlab teise järel, kuni neid terve männik täis on. Üks heledam kui teine, nagu ajaks nad teineteist taga.

„Haliluu!“

Misjugune rõõm selles hääles! Ma jään kuulatama, nagu ööpitulaulu.

„Tilluke punane porsake :

Kõneles suurele seale ;

Üra mine küla karjaaeda“

tuleb selle pääle. Hääle on nii wärste ja lustiline, nagu hommit ise. Aga juba tuleb teine wiis :

„Olin orjas, käisin karjas,

Olin orjas Ugarias,

Käisin karjas Kasariitsas“ jne.

Nõnda wahetawad sõnad ja wiisid, siis tuleb hele sarwelelutamine.

„Kes on see laulja ja sarwepuhuja?“
Lüsi ma ühe paljasjalgse ja pääse poisi-
jupi käest, kes nõmmitu poolt mulle mööda
teed wastu tuli, wist karja juurest. Poi-
sitene lohtus, warjas pahema läega üht
kasetohutorbit, pühkis parema käisega
oma ninaalust ja kostis poolnutuse
häälega:

„Kälimäe lägu.“

„Kes?“

„Kälimäe lägu.“

„Kes see on?“

Poisitene, nähes, et ma kasetohutorbi-
tutega ega kasetoorimisega midagi tegemist
ei teinud, sai julgemaks ja kostis nip-
sakalt:

„Kas sa tead siis sedagi ei tea, kes Käli-
mäe lägu on?“

„Kes ta siis on, pojakene.“

„Sähä — et ta ole kütalarjane —
kütalägu ilta, kes muud.“

„Wdi nii. Kelle poeg ta on?“

„Kelle poeg?“

„Ma mõtlen, kes ta wanemad on?“

„A, kes teab,“ kostab pois. „Tal
wist wanemaid polegi, ta on ju sääst Kä-
likülasi. Meie ema wõttis ta ju ammu
enne meile, enne kui weel mind oli.“

„Soo! Teie olete siis kabetesi sõbrad?“

„Jah — mullu peksime üheskoos
Mihkli Jütsti kere kuumaks — ja sellest ei saa

termes külas üksigi jagu," vastas pois isikla jutukamaks minnes, ja kui ma talle paar kompekti andsin, mis juhtumise laupatalust leidsin, jooksis ta suure häämelega küla poole lugu teistele omataolistele kuulutama.

Smelik laulis ja — lägu, mõtlesin ma edasiastudes ja mu meelde tuli mu enese karjapõli ja see aeg, kus ma veel kui lõõle haljas metsas lõõritasin, haljas, rohlijes, wabas metsas. . .

On filmapiltusid, mil suwehommikud, isusad selged hommikud, iseäraliselt meie pääle mõjuwad — ei tea kuda. Kõik on nii mahe, armas, magus. Me leiame siis, et päike kui naerul meie pääle waatab, loodus lõbutujus, mets ja laan täis meelehääd — nagu waataks su pääle ja wastu tuhat naeratawat filma — ülevalt taewalaotusest, kõrgete männi latwade otlast, mis eemalt nagu sinine pilw selle wastu helgiwad: Kõik mu ees on isewärki armas, täis lõbu ja meelehääd, nagu ma isegi praegu, i'ma et teaksin, mille pääle eht pärast. Linnukesed livistawad — mets lajab nende sirinast — see tuleb sellamal sunuil, mis mindgi nii wärskelt teeb. Karjane, linnukesed ja mina oleme nagu keeled selle wiuli pääl, mida loodus üle häälte seab, ja see armuwõim, mis maa-

ilmahid rohkel rõõmul imetab, liigutab ise poognat, lutsub wälja imewiisid...

Karjakeskjad sõlawad mulle kõrwu. Silma märkamata olen ma karja ligidale jõudnud. Sääal harwade puude all sööb ta. Tasane nagin tunnistab, fuda loomad lühilesti rohtu hammustawad. Mõned loomad on ju täis ja mäletsewad warjul puude all pikali; üks noor kirju tallelene lööb murul lepsi ja tõitab ema alla imema; kaks walget sikutalle lööwad eemal lusti pärast poltu ja koer kase all ajab oma walget sabatja taga, mida ta aga kunagi lätte ei saa.

Ühe koha pääle jääwad mu filmad pikemalt peatama. Wäikeste lünkade pääl, mille kõrwal kari sööb, istub väike tütarlaps ja punub lilledest pärga. Ta kullakad juuksed on lahtiläänud, rätt, mis pääst ära tulnud ja juuksed, mõlemad ripuwad ühes peenilesti pihta mööda alla selja pääle. Nägu ei wõi ma täiesti näha. Minu filma paistab ennegi väike ilus kõrw, ümmargune lapselaps ja ilus suur film oma ripsetega. Pärjapunuja mõtted on üksi pärja juures, kummargile olewa päaga liiguwad näpud wanitui walmistades. Häämeelega näitse ta filmad lillede pääl wiibimat — niisamasuguse meeleshääga, nagu minu filmad tema enese pääl — meie tunneme ühte moodi: üks imestab lillesid, teine lillede tõitjat.

Praegu mõtlen ma suure männi warjult wäljaastuda, kui teiselt poolt, mäerinnalal mööda üles, arwata tütarlapse enese wanune poisis tuleb, nii umbes 15 aastane. Tal on pasun ja leiwalott laelas ja mõlemad läed lilla täis.

„Waata Elli, need lilled on õige ilusjad!“ ütleb poisis ja paneb lilled tütarlapse ette murule maha.

„Di, kui ilusjad pääsufilmad!“ imestab tüdruk. „Nendest teen Anni puusärgile pärja ja see saab weel ilusam kui see, mis läes.“

Nende sõnadega waotas tütarlaps praegu walmisjaanud pärja oma lahtiste juuste pääle ja waatas nõnda lustilikult poisikese otsa. Selle juures wõisid ma ta filmi näha. Need oliwad selged, taewakarwa sinifilmad, ja see õrn walge nagu oma ümmarguste laste palekestega näitas, nagu ei oleksigi ta külas, waid kuskil paremas paigas kaswanud.

Poisis pani läed waheliste selja vääle ja jäi nii seisma. Ta oli tüheda kehaga, tõsise, lahja, peaaegu pahase näoga poisikene, wõi oli see pahandus üksi praegune. Wana mütsiloti alt rippusiwad pakjud ruunged juuksed alla ja lõhkise firmi alt wälkusiwad tats musta filma.

„Elli!“

„Noh.“

„Kas tõsi, et sind sügisel linna wiidatse?“

„Jaa lubab wiia.“

Poijs notuses oma kaeltoti juures ja latjus situjarwe, et puhuma hakata. Aga see amet ei näidanud praegu just hasti meeldivat.

Tütt aega waitiswad mõlemad. Wiimaks ütles poisile, aga nagu kuulda, weidi aramalt.

„Elli, kas sa mulle värge ei annagi?“

„O jah, kui sa aga tahad — jäh, wdra see! Kas ei ole ilus, wdi?“

Nende sõnadega wöttis tütarlaps pärja oma pääst ja waotas ta poisilese sassis juuste pääle.

Aga poisilesele ei näidanud see täna õiget rõõmu tegewat. Ta latjus weel ilka oma situjarwe, et kas puhuda wdi ei puhuda.

„Hans — sina — mis sul täna on?“ küsis tütarlaps weidi imestades.

Hans weeretas jarwe läes ümber.

„Kas tead — Hans, sina tule la homme lõunal meie Anni matusele. Beebu Soosep tuleb la.“

„Mina ei ole homme enam teil,“ arwas Hans.

„Mis sest, tule aga.“

„Ei, sinu ema ei taha seda — nad ei taha,“ wastas Hans maha wahtides.

„Suba jälle lõneled sa nõnda. Kas sa ilka weel pole seda ära unustanud, et

mulle talwel ema käest tõelda said, kui me kelguga tahetesi mäe külje pääle ümber lälfime?" küfis tütarlaps.

"Ah siis kui lingu lastfime. Jah, siis tahtis sinu ema mind lüüa ja ütles: „Ennäe, ilka Kätimäe lägu!"

"Ema tõreies ta mind ja ütles, et see jugugi ilus ei olla kui tütarlaps poisste seas ümber laregab — tead ise, aga sinuga ei larda ma jugugi lingu lasta. Ra on minu ema wäga hää. Rewadel lintsis ta mulle selle tallelese ja fina nüüd ilka weel oled tema pääle pahane."

Hans aga waitis ja lõheldas, Hans mõttles koguni muud. Wähe aja pärast ütles ta wiivitades:

"Ära mine!"

"Kuhu?" küfis tütarlaps, kessel juba endine küsimine meelest äraläinud.

"Itta jänna linna."

"Ah — miks siis?"

"Nõnda muidu," arwas Hans.

"Sjo wiib, ega ma muidu lähelsgi."

Waitus.

"Ma tulen aga rewadel jälle kodu," ütles wiimaks tütarlaps, et juttu teha.

"Aga larja ei tule ja enam."

"Muidugi tulen."

"Siis oled ja juba — preili; niisugused, nagu need jääd mõisas."

„Kas see ei ole siis hää,“ naeris Elli
hää! meelel — „kuule Hans, mis sul on?
Ma annan sulle ka selle pärja.“

„Mina pärja ei taha.“

„Ma annan sulle oma tallekehe.“

„Mina ei taha tallekest, ei kedagi.“

„Hans — matusele tuled ja ometi?“

Hans katsub jälle sirusarwe.

„Hans, — kas sa ei taha, et ma looli
lähen“ —

Hans puhub sarwe. . .

„Hans — ma siis ei lähe“ —

Hans puhub lõwemini sarwe, Hans rut-
tab karjale wastu, Hans paneb sarwe lotti
ja korraga tõlab mets heledast laulust, nii
rõõmsalt, nii tõlawalt. . .

Kui õnnelised on need rats inimeselast
siin haljas looduselühes olnud, mõtlefin
ma äratuuses, — aga juba sirutab siiaagi
mure oma külma kätt. . .

O, kui ma siis oleks teadnud, mis pärast
pidi tulema!!

*

*

*

Karjapoisi hommitust laulu oli täna
hommitu ka ühes teises kohas tähelepandud.

Õnnetu hommit!

Balupera mõisat walitses lest proua
oma alaealise pojaga, õigem, ta elas säääl,
aga iseenehe meelituselts tahtis ta kuulda,
et üteldi, ta walitsewat. Poeg „walitses“

meel seda vähem, sel oli tarwis loolis olla. Muudkui tema oli oma sugulase onu eestkostmise all, nagu emagi ja — see oli siis kolmas walitseja.

Mis lehest prouast ütelda, siis oli ta seda, mis rikkad wanad naesed harilikult ikka on: luges palweid, taples teenritega, õhkas läsa lollubannes surmatunni pääle mõeldes, ja waatas moodilehtedest järele, mis sugused kleidimoed kõige uuemad ja mis sugune riidekarw wananemise wastu kõige parem abi on. Ühe asja poolest oli aga mõisaproua väris kuulus: Ta tegi hääd alati, sest, ütles ta, häätegemine olla juba ta sugukonna weres. Ta tudus waeetele Ahwrika paganalastele sooje sukki, finnis igaks tähtsamaks pühaks waeetele rubla hõbedat waestekasjasse ja lastis seda kirikuõpetajat kantslilt kuulutada, et kogudus sest eesmärki wõtaks.

Kurjad inimesed aga ütlesiwad, see olla Jumala ees kiitlemine.

Ütle õelust!

Wana kadunud herra oli aga hoopis teisest materjalist. Tema tüllidest ja tegudest rääkis weel terve wald, nagu oleks nad eila sündinud. Üks af oli selle juures tähelepanemise wäärt. Oliwad nad ka niisugused kui taht — teda ei kirunud omati keegi, naljos ja häämeeles lõneldi temast, wanast „hullust grahwist.“

Ja „wanast Berglist“ lõneldi niisama. Wana Bergel oli hullu grahw wend, Põhila herra, grahw Hindrik. Kui wana õnnis Palupera wanamees weel elas ja Põhila jaksad fiia tuliwad, siis alles algas jutustamine kutsarite ja kolapoiste wahel: ühed kiitsiwad oma, teised oma herra karutükka. Mõnda räägiti hullust grahwist, et ta lord talumehetele oma tallist lõige parema hobuse linlinud, aga selle tingimisega: „Ringitud hobuse suhu ei tohi waadata.“ Talumehe tee läheb metsa wahelt läbi. Tore hobune ei kannata harjumata seljasistujat, seda teab grahw, ja läheb ise, kantsil käes, ratsuti järele. Talumees, kes aru ei wõi saada, mis ringitud hobuse suhu waadata ei tohi, mõtleb: Tal on mõni wiga, wõi — kui wana ta on, ja waatab suhu. Sel filmapilgul kargab grahw kantsiluga mehe kallale. Mees kaotab muidugi hobuse. Põhila Berglist räägiti jälle, et ta lord maakohtunikuna ühte meest teist „tasa“ lastnud peksta. Mees kaebab, et kaebtusealune tema waepeomaks peksnud ja näitab haawu, „Too ta fiia, ma lepitan teid ära!“ ütleb Põhila Bergel. Kui nüüd mehed tulewad, ütleb kohtuherra kaebajale: „Peksa tagasi!“ mis ta sünnib. — Ühelorra sõidawad mõlemad ühes tõllas pikemat teed. Nammu oma piiridest juba wäljas, näewad nad küla-

meest, kes õlgedega aeda teeb. Wennased
käsiwad kutsarit hobuseid seisma jätta.

„Hei, külamees!“

„Mis auulised jaksad sooviwad?“

„Sinu lontrus olep!“ kärestab hull
grahw.

„Armuline herra!“

„Kisup aed maha — ruttu!“

Talumees wõtab wärisedes aia maha,
mõeldes, et need lohtusaksad wõi Sumal
teab kes on.

„Heidap pikali!“

Ka see jünnib. Kui ju kantsiluga oma
osa tööd äratehtud, wõtab hull grahw saja-
rublase, annab mehele ja ütleb:

„Nüüd lähep ja ütlep kõigile — õlega
ei tee aeda, õlgi härg jõüb, seda ütleb Pa-
lupera grahw.“

Seesama grahw olla lord kihlwedu pä-
rast toore ahwena wastuolija allaneelanud.

Mende ja muude tükkide pärast kutsuti
teda hull grahw. Ta ise teadis seda wäga
hästi ja naeris:

„Hull ehk tark — talupoja meelest on
see üks ja seesama.“

Kui hull grahw ära suri, Palupera
grahw, siis jäi selle lest ja ta wäike poeg
Põhila Bergli hoole ja eestkostmise alla.
Pojapojale aga jäi suur auu: oma kuulsa
soo wõsu olla.

Ja seda näitas ta ju warakult seega, et ta külitati sohwa pääl magas, kui kodu-koosmeister talle etteluges, kuni õpetund mööda läks. Kui noorherra aga ju aastri politehnikumis oli olnud ja looli wahetajal kodu tuli, küsis ta ristilheina-põllust mööda minne minu läest:

„Mis wili see on?“

Wana Põhila grahw, kes meiega ühes läis, koputas oma suure rufilaga oma onupojale õla pääle ja rististas:

„Tubli, mu poeg! Grahw ei tohi teada, mis wili ristilhein on. Sinust saab meie sugukonna pärli.“

See nali oligi weel alles paar nädalat tagasi ja Runo, see oli noore grahw'i nimi, oli praegu kodu.

Kui ma tarjamaalt mõisa togasijõudsin, oli päike ju leshommikule jõudnud. Herrastemaja eest möödatulles läikati parajasti magamisetoa akna lahti ja Runo waatas uniselt wälja, haigutas ja — ohlas.

Miks ta ohlas?

Mine wõta kiini! Wahest, et tarwis oli ohata, wahest nõnda muidu igawuse pärast.

„Ai roi, roi, roi rotil pulmad,
Hiire tütar sai mehele
Nirgi suurema pojale“
õhlas metsast Hansu laul.

Uga see laul oli noorele grahwile igaw
ja ajas weel enam haigutama. Uga see
lõppes ja siis kuuldus uus:

„Kõid jaksad sõitjid saaniga

Mi li, ai la

Ja mina kehwa kelguga

Walerilera

Ja mina kehwa kelguga

Oih, aih, oih, aih.

Wul kirju koer oli kelgu ees

Mi li, ai la

Ja igas kõrtsis läisin sees

Walerilera

Ja siisgi olin jakskest ees.

Oih, aih, oih, aih.“

See laul meeldis noorele grahwile.

Ta meeldis nii, et ta wiisi ühes harkas
wilistama ja küsis siis minult, kes see lau-
lit olla.

Mina ütlesin, mis teadsin, see on, mis
ma negi ei teadnud.

Mõni päew läks mööda. Kälimäe
lõgu oli meil meelest ju ärangi läinud.

Sääl tuli ühel päewal herraste lõuna-
laua temast juur.

Noorherra oli kusagilt, wist mõnest raa-
matust, romanist wõi nii, anderilastest
karjapoistest lugenud, kellest ei tea, mis
saanud, sellepääle oli tal wist kudagi meelde-
tulnud, et hääsüdamelised kõrgemajelisuse
inimesed niisuguseid karjapoisja aidanud ja

see wiimane mõte lödistas väga tema iseeneharmastust. Kui nüüd tema iseeneharmastuseks niisugune aitaja oleks, mõtles Runo.

Ja sellepärast oli noore Runo paks pehme nagu täna palju laiem, kui ta ümmargune logu tulinues trikoos lõunalauale ilmus: juuksed südilt ülestammitud ja wäiksed walged habemetihwalesed ärawilksitud — päris suuremehe nagu lohe. Slegi ema oli jeda tähelepannud ja waatas küsides poja otsa, kui me lauale istusime.

Runo kõneles koolipoisilise argtusjega, mis aga täna wäikese osa waimustusega oli segatud, et ta nende päewade sees üht karjapoissi, üht terast waimukat poissi, tundmaõppinud ja lõpetas sellega, et see häa oleks, kui selle poisi koolihariduse eest keegi hoolt kannaks.

„On üks terane poiss,“ tõendas Runo. Grahwinna, kes esiti uudishimulikult kuulask, aga asi talle ju wiimaks igawaks läks, kergitas oma kuldprilli ja sõnas osawõtmatalt:

„Niisuguseid teraseid poissa on kõik kulla täis.“

„Uga temast wõiks wiimaks mees saada,“ julges poeg wahetele rääkida.

„Kõigist saawad waimurikkad mehed, pääle mõne ühtiku, kui neil häa kaswatus ja kooliharidus ei puudu,“ ütles grahwinna, sõna

ü l l i k u juures teravasti nooremehe otsa waadates.

See sõi kõige wagusama meelega tooli edasi.

„Lubage, ka mina tunnen seda karja-
poissi ja mul on selles tüüis herra grah-
wiga täiesti ühesugune arwamine,“ julgesin
ma waele ütelda. „Sellele poisile hari-
duse muretsemine oleks tänuväärt tegu,“ li-
hasin ma weel juurde.

Proua wislas toredalt pää selga, toetas
ennast uhkesti wastu toolileeni ja üks
karistaw pill trehwas mind.

„Mis waelele häätegemisesse puutub,
siis, tohin loota, oleksin ma sellega oma
kohust juba täitnud“ wastas proua haawa-
tud uhkusega.“

Sellega jäi. Proua linnis järgmisels
pühaks ühe rubla asemel waele lastasje
taks rubla, teatas õpetaja kogudusele.

Muudgu Kuno ei jäänud sellega rahule.
Et ta tahtmine täide ei läinud, see ärritas
teda. Inimene tahab hääd teha, aga ei
lasta! Ei saanud ta hääd hää pärast
teha, siis tegi ta — jonnini pärast. Jonni-
pärast, et ta järele ei tahtnud anda ja
lui häätegemine ju sugulonna wiga on —
luda ja siis ei tee hääd?

Metsas ja wainul ümberkäies oli ta
ka läo karjasõbrannat märganud ja kuulda
saanud, et Kiwila Peeter oma tütarit loo-

litada mõtleb. Ei tee wiga, mõtles Runo, üks lõik, keda ma enese häädtehtawaks walin. Wäitejel öel Dlgal on koolipreili, jääb wõiks ta Elli õppida, kui mamma tahaks. Wõeldud, tehtud, ta panigi plaani emale ette.

Oli nüüd, et proua sel ööl iseäranis hästi oli maganud, ei hommakuine lohwi iseäranis hästi maitfenud, wõi ehk oli see uus kleit talle iseäranis meelr mööda, mida õmbleja neid talle parajasti selga pannis — proua oli sellega rahul ja — Elli wõeti mõisa kooli.

Üks ehk teine, mõtles Runo, minu läbi saab ometi üks tülalaps haritud inimelaks.

Kälimäe lägu aga leidis enesele trise sõbra — mind. Ma olin talle sõber, koolmeister, häätegi ja siiski pidi ta ka minu pärast lord kannatama.

* * *

Nad oliwad mõlemad ju mõnda aega mõisas, Elli ja Hans. Mõlemad seiswad oma esimese walmiwa nooruse läwel. Üks sirus õitsemaks nooreks neiuks ja walmistas koolipreili eksami wastu, teine oli sirge noor poiss — minu abiline. Kuda see lõik tuli ja kuda paar aastat siin nii palju oliwad mõjunud, seda ei hakka ma pikemalt seletama. Ellil oli

hää kooliõpetus mõijas ja Hansu, Kälimeäe kão eest hoolitsjen mina juba loimat aastat. Djalt, et poisj mulle meeldis, ofalt, et mu talised päewad siin muidugi igawaks lätsiwad, maamõõtmise töö aga pillu seledust nõudis ja talunikud, kes kruntidesse jagamisega jugugi rahul ei rahtnud olla ning see tõit mu pilemat paigale jäämist nõudis, siis hakkasin ma oma armjals jaanud poisile erawiisil õpetust andma. Alguses sündis see ainult wähesel wiisil ja minu enese ajawiitel, wiimaks aga, kui ma sellest ootamata edasi jõudmist nägin ja poisil õpihima mäklasin, muutusiwad need tõne ja ajawiite õhtud peaaegu lorralisteks koolitundideks ümber. Mul enesel oli alguses ka weel see laju, et ma tema käest hulga wanu rahwalaule sain ja nõnda oma wanawara korjandust raiendasin. Pea" aga sigis meie wähele jõe jõprus. Ma leidjin lihtja waese külalapse kullas oiaadusi, mis mind temast enam lugupidama äratasiwad — auusjat awalist meelt, tundlikku, auusate tegude himulist hinge ja aruldast terast rähelpanemist tõigi kuulnud nähtud asjade kohta. Kui poisil lahja awalist nägu elawate filmadega minu pääl wiibis, minu seletusi rähelpannes, siis nägin ma, et need filmad õpihimust ja tänulijest meelest minu wasiu rääkisiwad. Ja mina

aastusin samm sammult oma etteseatud sihile lähemale. Ma rääkisin talle õpikumu aratuseks tähtsatist ajaloolistest meestest, kelle töö nii palju maailma rahwastele lastu saatnud, meestest, kes tõetunnistajatena suriwad ja oma auusatele sihtidele kindlaks jäiwad; rääkisin greeklastest, kes ju aastatuhandate eest kõrgel haridusejärjel seisiwad, nii et nende waimutöösi meie aja koolides praegu õpitakse; näitasin, misjughused saladused Sumola loodusest tähelepanejale waimule awaliseks saawad, mängisin klaweril mõne ilusa muusikatüki ette — lühedalt, tegin kõik, et poisi uinuwat waimu õppimisele ja edasipüüdmisele erutada.

Müüd, kus ma selle pääle tagasi mõtlen, wõin ma teda linnulohesega wõrrelda, kellele haljas rohilises metsas ettelauldakse, kui õnnis taewalik elu kollases puuris on. Tema waimu lohka wõib see ütlemine ümberpöördult tõsi olla — teda awatelesin ma rumaluse juurest wabasest inimlikku hariduseilma, aga leha — puuri. Kui keegi, kellel tiiru ei ole, lennata tahaks, ehk kui haige lind lennata ei saa, kuhu ta tahab, siis on lendamise iha tema õnnetus. Ja mu noore sõbra tiirwad lõikas ära — waejus! Ma aratasin temas edasipüüdmise õhinat, aga ma ei olnud ka ise nii jõukas waranduse poolest, et temale ühe teatawa

osa koolihariduse saamiseks abi oleksin wõinud anda. Ja nõnda tundis ta ennast kehalikult puuris; ta oli warandusepuuduse külge löidetud. Nõnda see ilma asi on. Ühed kaebawad, et leha waimu wangikoda olla, teistele on leha waimu läbi ahelas.

Ei wälданud mu õpetus weel kuigi kaua, kui ma rõõmuga tähelepanin, kuda mu noor sõber maailma ju hoopis awarama filmaga waatama hakkas. Ta nägi, et ilmas weel muid olemusi ja nõudeid on, kui seda, mis karjapoiss oma karjamaal näeb ja mõistab. See ilm oli suur ja läikiv, mis ta waimule vastu hakkas lumama. Ta oli selle mõtte juures õnnelik, nagu mina õpetades. Mu pall selle eest oli ta suur: ühe tänulise inimeselapse tänuline waade.

Weel praegu on need tänupilgud mu meeles

Pea tulin ma selle mõtte pääle, et teda enese ameti juures tarwitada ja nõnda karjapõlwest ja orjuse ohelikust wabastada. Kutuline edasiõudmine kõigis õpiasjades lastis seda mõtet täideminna. Wiimasel aastal juba wõis ta mu plaanisid järelejoonistada ja mitmes muus asjas abiks olla. Nõnda oli mul wõimalik, teda enese juures pidada ja ma lootsin ehk edespidi nii palju lordsaata, et teda ühte paremasse kooli oleksin wiinud.

Üks juhtumine tege mind rahutuks.

See oli ühel õhtupoolel, kui me lahelehti nõmmikus kõndides mõisa naesterahwastele wastu juhtusime, kes siin jalutama olivad: koolipreili, wäike grahwinna Olga ja Elli. Wu noor seltsiline, kes keini löbusas tujus oli ja naeris, jäi, kui naesterahwad ootamata wastutuliwad, imeks araks ja teretas lohmetanud wiisil. Kui ma selle juures ta oisa waatastin, läks ta punaselt ja waatas maha. Ma ei mõelnud siis weel midagi iseäralist, aga pool tundi hiljem teadsin ma kõik.

Päike oli ju allaweeremas. Õht oli metsa wahel kojutawa wärske kuuselõhnaga täideud ja meie kõndisime rahalesti mööda truustud maanteed, mis metjast läbiläks, tagasi kodupoole. Wu seltsilisel oli kimbute taimesid lätelogeitud, mida me hõmses looduse õpetunnis läbi tahtsime wõtta. Sel korral teatasin ma Hansule esimest korda oma mõtet, et mul wõdu on teda sügisel gümnaasiumi saata, ja et ma sellepärast juba oma linna-õigulajega kokku olen rääkinud, kuhu ta korterisse pidi minema. Hans kuulatas seda rõõmsa ehmatusega. Ta ütendas, et ta niiõigust üleõuulist häätegu miuu poolt ial wastu ei wõta, aga siiski paistis ta näost, et ta minu awalduse üle õnneline oli. Nõnda kõneldes olime me kuni juure metsa ääreni jõudnud. Siin

kohal oli teeläänal: edespidine tee, mis külasse wiis, läts läbi wiljawäljade ja oli tarja pärast mõlemil pool aegade läbi eraldatud. Veel olime me natuke maad lääna-liku kohast eemal metsa wahel, kui meie eest hõltselt naesterahwa hele hirmutarjatamine kuuldus. Mõne sammuga olime me metsast väljas teeläänalul ja mis me siin nägime, seletas meie tiljatuse põhjuse. Sammu wiiskümmend meie ees oliwad meie enne nähtud mõisanaesterahwad jalgutamast lodumines. Küla poolt aga tormas üks noor lahtikistunud peruklainud hobune tulise ajuga mööda tänawat naesterahwaste poole. Asi ei olnud küll mitte puhas ilma hädaohuto, sest tänaw oli kaunis kitsas, aga kui naesterahwad wagu si ühele poole aia äärde ootama oleksiwad jäänud, ei oleks midagi waja karta olnud. Aga ehmatanud, nagu nad oliwad, seisiwad nad otse teel teed, Elli sammü kümme teistest ees. Sel filmapiigul, mil me metsast väljastusime, tormas lõhkuw hobune Ellist mööda. Hirmutarjatatus kõlas mu feltfilise suust. Hobune jäi naesterahwastest möödajõudes noorstades seisma, kellelgi ei saanud midagi wiga, aga kui ma Hansu otša waatasin, oli see näost kahwatanud kui furnu ja wärikses kõigest kehast.

„Mis sul wiga on?“ küsisin ma imestades, „siin ei olnud ju midagi karta.“

„Ei midagi! — ei midagi!“ kogeldas Hans, ja veel praegu lahvatu nägu löi korraga tulipunaseks.

„Kartsid ja Elli pärast?“

See küsimine sündis ühel ajal selle mõttega, mis nüüd korraga minus ärkas, muidu oleks ma küsimata jätnud — sel filmapilgul selgus mulle kõik.

Hans punastas veel rohkem ära.

Õi nõnda, mõtlesin ma iseeneses. Ta armastab juba, ja nagu see praegu awalikuks tuli, palawal, nooruse armu esimesel ägedal leegil . . .

O, ta mina armastasin teda, ja roosilised elutulewiku plaanid olivad ammu mu rinda täitnud. Siis — veel üks kolmas armastab Ellit — omal wiisil.

* * *

Ma olen oma noore sõbra eluloo jutusemisega ühele kohale jõudnud, mis mu mälestuses kõige walusam on. Veel nüüd, mil palju aastaid jesi saadil mööda on läinud, kui see asi sündis, veel nüüd tunnen ma walu, kui ma ühkiutel widewikutundidel oma sõbra pääle tagasi mõtlen. Veel nüüd! Aga et algatud, pean ta lõpetama. Ei ma aga mitte jutukirjanik ei ole, veel

wähem romanikirjaniit, kes armastuselu-
gust oskaks kirjeldada, siis teen ma siin
lõpetuse, ja nimelt weel ühel teisel põhjusel,
mis tähtsam on, kui see, mis praegu nime-
tatud. See on see. Mina ise armastasin
seda tütarlast, nagu ütlesin, ja siin wõidak-
s ütelda, et ma teistest, kes siin mu wastased
olivad, ebadigelt kirjutan. Inimene on
inimene, ta ei ole iseeneise asjas ial era-
pooletu. Sellepärast jätan ma asja edes-
pidise käigu jutustamata, astun ise kui
senine jutustaja tagasi. Kaks kirja, mis
nende inimeste enese kirjutatud on, sellesse
asi puutub, teewad asjaoleku lugejale
selgeks.

I.

Armas onu!

„Sest saadit, kui sa ära wäljamaale
„lätsid, on nüüd ju kolm aastat mööda.
„Wahetajal olen ma politehnikumis õppi-
„mise lõpetanud ja pean nüüd kui õpe-
„tatud põllumees ise hoolikat ülewaatust
„mõisatalituses. Meid walitsejaid ei wõi
„ju sugugi uskuda. Kui ma ka küll weel
„papa imelise testamendi järele täisealine
„ei ole, waid weel kaks aastat, see on,
„kuni 25. eluaastani, Sinu eestkostmise
„alla pean jääma, siisgi soowin ma
„senises mõisatalituses muudatusi ette-
„wõtta. Nii ei lähe asi enam sugugi.

„Mõisa töörahwas ei ole walitseja peh-
 „muse pärast muud kui Jumola päewa-
 „wargod — mõtle ometi, praegu ometi,
 „kus ma seda kirjutan, on kell alles seitse,
 „ja juba on heinalistel kübarad pääst
 „ära palawa pärast. Niisugune nõrk,
 „lõtw töörahwas! Rentnikud, ehk rent
 „küll naeruwäärt odaw, tarjuwad rendi-
 „alandamist. Ma andsin nende palwele
 „järele ja tõsisin — kümme protsenti
 „renti lõrgemaks — see on weel wähe
 „nende maande kohta, mis neil käes on.
 „Ma arwan, et sinul selle lõrgenduse
 „wastu midagi ei ole.

„Sieti on mul täna üks isesugune
 „aruldane asi südamel pääl, mis pärast ma
 „la kirjutama hakkasin, aga ma ei tea
 „weel praegu tudagi päälehalata. On
 „üks isewärki lugu, ehk küll harilikult
 „tihti ettetulew. Tihti ei olnud Sino,
 „nagu mammogi, minuga rahul, minu
 „koolieluga jne., ja ma andsin teile iga-
 „kord õiguse, kus teil õigus oli. Ma
 „tean, mis minu kui mõisniku kohused on,
 „tean, kuda meie seisuseannu alles seisab
 „ja kuda peab olema, ja teie olete minuga
 „rahulolnud. Praegu on aga mul üks
 „wäikene noorusewiberus ees, üks nõnda-
 „ütelda, wäikene elsitus, kui herra libel-
 „konna õpetaja waimus asja waatame,

„aga mõisniku aau vastu ei ole see küll
 „mitte. Üleüldse — ta ei oleks mitte
 „kõnewäärtgi, aga inimesed on lord ju
 „narrilised, ja et ma ka ise seda asja
 „ilusjal wiisil sirgetks tahan teha, siis
 „pean Sulle teda teatama. — Sa nägid
 „seda tütarlast, keda meie Olga kõrwal
 „õpetusele wõeti. Sa olid seekord meil,
 „kui ta sinna tuli. Noh, ta õppis hästi,
 „kaswas weel paremini ja wäike narrike
 „arwas ennast, wiimaks kes teab kelleks
 „— nagu wõiks ta oma ilu ja waimu-
 „annetega ei tea mis kordasaata. Noh,
 „peab ätlema, „nicht Uebel“ — ilus
 „ta on muidugi ja waimurikas ka, aga
 „— miks ta ettewaatlikum ei olnud. Ta
 „teadis ometi, et ma mõisnik olen —
 „noor palaw weri — alatine ligidus —
 „Sa näed onu, et siin raske on õuna mitte
 „hammustada, mis just filmade ees seisab,
 „kui ta ka keelatud on. Päälegi, kui
 „inimene materialisti on, nagu mina.
 „Mina jäin wiimaks wõitjaks — jaa,
 „aga nüüd on selle nalja halb külge —
 „järelduš, loomulik järelduš. Üra
 „vane pahaks, onu. Sa tead, ma mõtlen
 „kui mõienik auusjal wiisil, ja auusjal
 „wiisil olen ma seda asja ka hääks teha
 „katsunud. Ma pallusin Etwinele wäikest
 „eluaegist abiraha, millega ta linnas
 „elutohjana wõiks elada — tead, häätegemine

„on ju meie sugulonna omadus, aga mis
 „Sa arwad — wõitis ta mu palkumise
 „wastu? Ei! Kuule imet — ei! Jumal
 „teab, misjagune lomberegister sääl mulle
 „etteloeti — naera lohe. Nii sugused
 „on need talupojad! Nagu oleks mina
 „ütle siüüdlane, wõi nagu oleks tema
 „e si m e n e e k s i t a t u d n e i u ? O l n u d s i i s
 „wooruslit kui — ah, olgu see asi lõ-
 „petatud. Ma kirjutan Sulle üksnes selle-
 „pärast, et Sa mulle wõidi abiis oleksid.
 „Kui Sina kui eeskostja tarwilise summa
 „mulle laised wäljaanda ja nõuad, et ta
 „peab minema ja minust rahule jääma,
 „siis peab ta seda tegema. Wiimati
 „on tal tõesti mõttelene ärganud, grah-
 „winnaks jaada? Ei, need oleks aga idud!
 „Palun wäga Sind, armas onu, et Sa
 „mulle pea wastaksid, kuda Sa aidata
 „mõtled.

Sind armastaw sugulane

Kunov. S.“

II.

Dnupojale Kunole!

„Noor inimenene! Su ekimine on
 „inimlit, selle pärast andeksantaw,
 „aga Su lõnewiis põlastaw, selle-
 „pärast andeksandmata. Mul on Sulle
 „ainult nii palju ütelda: Poisitene,

„mina ei mööda inimese wäärtusi seisuse-
 „waid hariduse järgi. Sa heidad räägi,
 „tawad neinga abieluse, ehk miidu nime-
 „tad mind wiimast lorida oma onuks.

Heinrich v. S.“

Minul on ainult paar sõna weel juurde
 lisada. Noor grahw läks Italiasse, kust
 ta ial enam tagasi ei tulnud. Elli — juri.
 Rõigeraslemini trehwas see hoop mu noort
 sõpra. Ta kadus, oli aastate kaupa kadunud,
 ilmus siis tagasi, aga tundmata olekus.
 Kui ma mõni aeg hiljem Paluperas juhtusin
 Väima ja „Kälimäe koo“ järgi küsisin, ju-
 hatati mind ühe talu wäljale, kus ta lünd-
 wat. „Ta on nõnda imeline,“ ütles mulle
 peremees, kes wäljale juhatas, „tema ei
 räägi midagi, on aga tubli tööline.“

Kui ma wäljale läksin ja üht talusulast
 teretasin, waatas ta totralt mu otja —
 see waade pani mind tarretama. — Siis
 sülitas ta pihlu, wõttis adra läsipuust kinni
 ja hõitas:

„W a g u ! N õ õ . . . !“

Köid. 16. II. 1928